

Tallinna armastuslugu

Martin Klöker. Caspar und Catharina. Eine Revaler Liebe in Briefen des 17. Jahrhunderts. (Baltische literarische Kultur, Band 2.) Berlin: LIT Verlag, 2020. 352 lk.

Raamatu autor Martin Klöker leidis Caspar Meyeri kirjad neiu Catharina von der Hoyenile XVI–XVIII sajandist pärit juhuluulet otsides Tallinna Linnaarhiivist 1995. aastal. Neiu Catharinale pühendatud värssid olid lisatud Caspari armastuskirjadele, paraku olid need arhiivi korrastamisel XIX sajandi lõpus kirjadest eraldatud ning moodustasid iseseisva kogu. Kummatigi avasid just säilinud kirjad luuletuste valimise tagamaad (Vorwort, lk 9). XVII sajandi neljakümnendate aastate Tallinnas kirjutatud luuletused, mille autor ei kuulunud Paul Flemingi õhutusel tegut-

senud Martin Opitzi poeetika järgijate ringi, oli harukordne leid.¹ Samuti olid Caspar Meyeri armastuskirjad, erinevalt tema kaasaegsete literaatide epistolaarsest pärandist, väga isiklikud ja värsivormi kasutas ta oma sügavaimate tunnete avaldamiseks. Võõrale silmale need kirjad mõeldud ei olnud, sest kajastasid abielumehe keelatud tundeid vallalise tütarlapse vastu. Caspari siirad kirjad ja konarlikud salmid toovad meieni pea nelisada aastat tagasi elanud mehe tundeelu kaheksateistkümne aasta vältel.

Rostockist pärit Caspar Meyeri sünniaeg pole teada, kuid tema haridusteed arvesse võttes võis see olla hiljemalt aasta 1605. Kõrgkooli studiumi alustas ta kodulinnas ning jätkas Kopenhaageni

¹ Vt selle kohta **M. Klöker**, Tallinna kirjanduselu 17. sajandi esimesel poolel (1600–1657). Haridusinstituutsioonid ja juhuluuletamine. Tlk K. Viiding. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2014, lk 369–379.

ülikoolis. Koju naastes abiellus Caspar Rostocki ülikooli professori Azarius Sturzi lese Sophiaga. Naine, kelle esimene abielu sõlmiti juba 1610. aastal, pidi olema temast tunduvalt vanem. Ka oli tal viis last eelnevast abielust. (Die Vorgeschichte, lk 23–24) Varauusajal oli tavaline, et pastori või käsitöömeistri lesega abiellunud mees päris kadunukese ameti. Mis põhjusel aga abiellus juristina leiba teeniv Caspar Meyer ülikooli professori lesega, jääb mõistatuseks.

Esimene Caspar Meyerilt säilinud värssides tekst on 1630. aasta 22. veebruaril Rostockis trükitud ladinakeelne leinaluuletus Tallinna bürgermeistri poja Georg von Wangerseni mälestuseks. Üht-aegu on see tema esimene teadaolev seos Tallinnaga – linnaga, kuhu ta kaks aastat hiljem elama suundus ning kuhu jäi oma surmani 1654. aastal. Alates 1634. aastast teenis Caspar Meyer Eestimaa rüütelkonna sekretärina, mis tagas talle nii korraliku sissetuleku kui ka kuulumise linna koorekihti. 1632. aasta oktoobris ühel Tallinnas toimunud kohtuprotsessil esines Caspar aga tavatus rollis – hagejana. Kohus mõistis „advokaat Casparit” lõonud kaupmehe Iwan von der Hoyeni süüdi ning määras talle kümne riigitaalri suuruse trahvi. Hiljem mehed sõbrunesid, ka liikus Caspar juriidiliste asjaajamiste tõttu pidevalt von der Hoyenite kodu naabruses asuvates majades Süsterstraße (Laiäl tänaval). Samas piirkonnas elas tõenäoliselt algul ka Caspar oma abikaasaga. (Die Vorgeschichte, lk 25–31)

Iwan von der Hoyeni tütre Catharinaga kohtus Caspar ilmselt esimest korda juba 1632. aastal. Catharina kohta me palju teada ei saa. Tal oli vend Jürgen ja noorem õde Anna. Esmakohtumisel Caspariga oli ta veel lapseas, sündinud arvatavasti 1621. aasta paiku. (Die Vorgeschichte, lk 32–34) Caspari esimene kiri Catharinale 1636. aastal on kohmakates aleksandriini-

des austusavaldus neiu nimepäeva puhul. Kirjale lisatud kingitus näib viitavat tema sügavamatele tunnetele (lk 45–46). Catharina esimene säilinud kiri Casparile 1637. aasta juulist reedab armunud tütarlast (lk 47–48). Järgnevatel aastatel on kaunilt Catharinalt saanud korvi mitu kosilast. Catharina jäi truuks oma abielumehes armastatule ega lasknud end heidutada ka selgeltnägija sõnadest, et ta ei abiellu Caspariga kunagi, sest mees sureb enne oma abikaasat. Nii ka juhtus. Catharina jäi vallaliseks ning elas koos oma vana isaga Süsterstraße (lk 300). Caspari laulatatud abikaasa Sophia selles loos ei kõnele.

Millest kõneleb meile Caspari ja Catharina kirjavahetus? Asjadest, mis ei muutu. Inimsüdamest. Värskete tunnete ilust ja haprusest, kahtlustest ja armukadedusest, kadedate kurjadest keeltest, truudusest, kingitustest kallimale, olmemuredest. Hingepiinast, mis otsib leevendust kõrtsitoas.

Asjadest, mis muutuvad. Laevareis Tallinnast Stockholmi võis võldata üksteist päeva (lk 47). Haritud inimesed väljendasid oma mõtteid ja tundeid sageli värsivormis. Luulekeeles austusavaldusi sai Catharina teistelki peale Caspari. Inimeste usk Jumalasse oli siiras ja sügav: Caspari kirjades sisaldub meeleehtlikke pöördumisi Jumala, Jeesuse ja Püha Vaimu poole, paljud kirjad lõpevad *amen*’iga. Abielu võis lahutada üksnes surm. Tallinna tänavatel kõlas saksa keel.

Paarikümne aasta jooksul muutusid nii Caspar ja Catharina kui ka nende suhe. Pärast seda, kui Caspari abikaasa siirdus elama oma tütre juurde Rostocki, õnnestus mehel üürida von der Hoyenite naabermaja Süsterstraße (lk 181). Armunud kohtusid sagedamini, nende kirjad muutusid argisemaks. Lugejale küll seda huvitavamaks. Caspar kaebab hooletute teenijate üle, kelle süül on tema hoovist pagenud kanakari. Kukk jäigi kadunuks

(lk 214–215). Virtin on laisk, kipub napsitama, rikub ja kaotab asju. Toapoiss pole rahul, et tema nelja riigitaalri suurusel poole aasta palgast on üks riigitaaler maha arvatud, sest Caspar ostis talle uue linase särgi, paari pükse ja kolm paari kasutatud saapaid (lk 223). Rüütelkonna peamehe Johann von Hastferi lapse vaderiks palutud Caspar kingib ristilapsele Tallinnas sel puhul tavapärase tukati asemel topelt-tukati ja riigitaalri (lk 246). Kui Catharina võtab ette reisi oma Nyenisse kolinud õe juurde, annab Caspar talle raha apteekrikt kahe leisika kompvekkide ning kahe leisika hoidistatud ingveri ja sukaadi ostmiseks (lk 233). Teel peatub mitmehobuse-tõllas sõitev Catharina maanõunik Arend von Metzakeni kupja juures Läsna külas. Hobused sõid hea hulga heinu ja Catharina tellis kõrtsist kaheksa toopi õlut, raha pole nende eest aga kupjale andnud (lk 236).

Caspari armastatust, tema õrnast „südame lapsest” on kasvanud iseseisev praktiline naine. Kaupmees Iwan von der Hoyeni tervis pole enam kuigi hea, pere toimetulek on suuresti koju jäänud tütre õlul. Catharina pruulib õlut, rendib hobuseid, jätab arveid maksmata. Mõnevõrra tuge on perele Caspari rahalisest abist. Caspar kirjutab Catharinale oma reisidest ja tunnetest, annab ja ka küsib nõu, mida Catharina lahkesti jagab.

Nende elu on lõputu ootus – kord ometi heidab Jumal armu ja laseb „kurjal vanal” naisel surra ning „patusest abielust” vabanenud Caspar saab sõlmida igatsetud liidu (lk 78). Jumal ei heida armu, ka linnakodanikud mitte. Tallinna rae nõudmisel sekkuvad linna vaimulikud ning Caspar peab vahetama elukohta (lk 252). Puhkenud skandaal ei kahjusta siiski Caspari kutsealast renomeed, mõni aasta enne surma tõstetakse ta aadliseisusesse (lk 297).

Enamus 102 publitseeritud kirjast on Caspari sulest, Catharinalt on säilinud

kõigest kolmteist kirja. Need ei ole nii poeetilised kui Caspari kirjad, ka ei kasuta ta värsivormi. Siit ei pea jäeldama, nagu olnuks Caspar selle suhte tundelisem osapool. Stiilierinevus johtub armastajate erinevast haridustasemest ning kirjanduslikust silmaringist. Caspar ei kuulunud küll Paul Flemingi lähimate sõprade ringi, kuid on põiminud oma salmide hulka tema luuletusi. Samuti on Martin Klöker leidnud Caspari kirjade juurest Martin Opitzi, Christian Brehme, Georg Weberi ja Anna Ovena Hoiijersi luulet.

Autorile viitamine ei olnud tol ajal kombeks. Luuletuste autorite tuvastamine kõneleb Martin Klökeri saksa varauusaegse kirjakultuuri põhjalikust tundmisest. Eelkõige kõneleb see raamat aga armastusest. Saksamaalt Osnabrückist pärit Martin Klökeri armastusest varauusaegse kirjakultuuri ja Tallinna ajaloo vastu. Caspar Meyer polnud inimene, kellest kirjutavad teatmeteosed ja kõiketeadev Google. Eluajal nõutud ja lugupeetud, kuid ajaloohämarusse kadunud juristi jälgi on Klöker otsinud erinevates arhiivides, veetnud tunde, päevi, nädalaid ja kuid arhiivitoimikuid uurides. Taastanud kild killu haaval tema elukäigu. Vastasel korral ei sisaldaks ka leitud ja nüüd avaldatud kirjavahetus koos luuletustega terviklikku lugu. Vaid kaks kirja 102-st olid dateeritud, kõigi teiste ajalisse järjekorda seadmiseks on Klöker pidanud kasutama kirjades sisalduvaid vihjeid Meyeri osalusel peetud kohtuprotsesside, mainitud isikute, sündmuste, isegi ilmastikuolude kohta. Ja leidnud lisaks armastusloole olulist teavet toonase Tallinna ühiskonnaelu kohta. Nii joonistub kohtutoimikutes selgelt välja linna, rüütelkonna ja riigivõimu vastasseis ning kohaliku õigusruumi ebaselgus. Linna vaimulike suhted raega avanevad uuest vaatenurgast.

Raamatu teaduslik vormistus on laitmatu. Selle juhatab sisse väljaande kuju-

nemist ja tegelasi tutvustav eellugu (lk 9–42). Kirjad on publitseeritud tolleaegses kirjaviisis, igale kirjale eelneb põhjalik, allikaviidetega kommentaar ning sisu selgitus tänapäevases saksa keeles. Kirjavahetuse lõpul antakse ülevaade asjaosaliste edasisest käekäigust. Raamatu lisas on sõnaseletused, isiku- ja koharegistrid ning Caspari tsiteeritud luuletuste algsed variandid. Martin Klökeri uurijakäekiri on ajaloo huvilistele tuttav juba tema mahukast, Tallinna XVII sajandi kirjakultuurile keskendunud doktoritööst², mida eesti keeles on võimalik lugeda Kristi Viidingu suurepärasel tõlkes. Rikkalikul arhiivianesel põhinevas väitekirjas ei vaadelda Tallinna kirjanduselu isoleeritult, vaid nii euroopaliku kui ka Eesti ala õpetlaskultuuri võrgustikus.³ Uurimistö käigus omandatud Tallinna ajaloo arhiiviallikate ja toonase sotsiaalse olustiku tundmine on ilmselgelt ka käesoleva raamatu õnnestumise üks eeldusi. Autor ei ole piirdunud Tallinna Linnaarhiivis ja Eesti Ajalooarhiivis säilitatavate kogude süstemaatilise läbitöötamisega, vaid otsinud Caspar Meyeri tegevuse jälgi ka Rootsi riigiarhiivist, Rostocki linnaarhiivist ja Läti ajalooarhiivist. Mõistagi on tegu käsikirjaliste, sageli raskesti loetavate tekstidega. Kaugeltki kõik dokumendid ei ole kirja pandud kohtusekretäri koolitatud käekirjaga. Kuid ka Caspari ja Catharina kirjavahetuse sõnasõnaline transkribeerimine on olnud väga aeganõudev.

Meenub vaid üks autor, kes on sama võrd pühendunud huvitunud varauus-

² **M. Klöker**, *Literarisches Leben in Reval in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts (1600–1657). Institutionen der Gelehrsamkeit und Dichten bei Gelegenheit.* (Frühe Neuzeit 112.) Tübingen: Niemeyer, 2005.

³ **L. Lukas**, *Martin Klöker, Tallinna kirjanduselu 17. sajandi esimesel poolel (1600–1657).* – Vana Tallinn 2015, kd 26 (30), lk 232–238.

aegse tallinlase elust – Jaan Kross. Tallinna poisile Krossile oli iga tänavakivi ja tuulelipp tuttav maast madalast, teda paelus mitmesaja aasta eest neidsamu tänavaid tallanud linna põliselanik – eestlane. Kes, erinevalt Klökeri tegelastest, on jätnud endast vaid vaevumärgatavaid kirjalikke jälgi. Neid jälgi pidi käies on kirjaniku kujutlusvõime andnud hääle ka linna madalaimale sotsiaalsele kihile, muutnud värvikaks halli teenijarahva. Majapidajanna, toapoistel ja teenijätüdrukutel on oma osa ka Caspari ja Catharina loos: kirjade ja sõnumite edastajana, saladuste hoidjana ja reetjana, puhuti pererahva emotsioonide piksevardana. Kuid mitte enam. Nende elust ja tunnetest ei saa me midagi teada. Klökeri raamat on rangelt akadeemiline, väljamõeldule seal kohta ei ole. Nii nagu raamatu peategelane, on ka selle autor pärit Saksamaalt, kuid leidnud oma eneseteostuse Tallinnas.

Caspari ja Catharina epistolaarne armastuslugu on Martin Klökeri käsitusel saanud mitmekihilise väljundi. See on väärtuslik allikapublikatsioon, milles kajastuvad olmedetailid, kiriklikud ja inimsuhted, kohtuprotsesside tagamaad. Ajaloožanrilt kuulub see tunnete ajalukku – Eestis veel uurimata valdkonda. Küljuslikku ainet sisaldub siin saksa kirjakuultuuri uurijatele. Kuid raamat on loetav ka lihtsalt romaanina. Või tõselupiltidena. Võimalusena tunnetada ammukadunud tallinlaste päriselu. Raamatu motoks valitud lihtsad read Caspar Meyeri luuletusest „da so lang Rewall wird stehn, / Mein gedächtnüß Nit wird vergehn” (nii kaua kui püsib Tallinn, ei kao minu mälestus’) on väga iseloomulikud ka Martin Klökerile, Tallinna mälu hoidjale.

PIRET LOTMAN